

**Nasilje nad
ženama i
devojčicama
u izbegličkoj
i migrantskoj
populaciji u
Srbiji**

**NASILJE
NAD ŽENAMA
I DEVOJČICAMA
U IZBEGLIČKOJ
I MIGRANTSKOJ
POPULACIJI
U SRBIJI**

Izdavač:

Atina – Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama

www.atina.org.rs

office@atina.org.rs

Urednica:

Jelena Hrnjak

Autorke:

Jelena Marković

Marija Cvejić

Saradnici/e:

Aleksandra Galonja

Milana Lazić

Zohreh Sarvi

Jelena Cvejić

Milan Aleksić

Dizajn: ШKAPT + Nebojša Čović

Štampa: SGR Standard 2

Tiraž: 1000

Beograd, 2017. godina

Sva prava zadržana. Sadržaj, analize, mišljenja i preporuke iznete u ovoj publikaciji predstavljaju isključivo stavove autora, i ne odražavaju nužno stavove UNFPA-a, Ujedinjenih nacija, niti bilo koje od pridruženih organizacija.

UNFPA neće biti ni na koji način odgovoran za upotrebu, niti posledice koje proisteknu iz upotrebe informacija iz ove publikacije.

SADRŽAJ

Zahvalnica	5
Lista akronima	6
Uvod	7
Cilj pilot istraživanja	10
Ograničenja pilot istraživanja	10
Metodologija pilot istraživanja	10
Karakteristike uzorka	12
Rezultati	14
Iskustvo nasilja	14
- Fizičko nasilje	14
- Seksualno nasilje	15
- Objedinjena statistika vezana za fizičko i seksualno nasilje	16
- Prinuda na brak i rani, odnosno dečiji brakovi	16
- Vidljivost nasilja	17
- Gde i od strane koga su preživele nasilje?	18
- Odgovor na nasilje	20
- Sistem podrške	22
Terenski izveštaji istraživačica	23
Isečci iz životnih priča	26
Najbitniji rezultati	32
Preporuke	36
Aneks	40
IZVORI	43

ZAHVALNICA

Želimo ovom prilikom da se zahvalimo svim ženama izbeglicama i migrantkinjama koje su učestvovala u pilot istraživanju o nasilju, a takođe zahvalnost dugujemo i Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, kao i Komesarijatu za izbeglice i migracije i organizacijama civilnog društva koje su aktivne na ovom polju, zbog mogućnosti da ovakav vid istraživanja uopšte bude izveden.

Posebno se zahvaljujemo i: Marijani Todorović, Zorani Parezanović, Doris Rafajlovski, Milici Kezić, Nataliji Trajković, Anđi Petrović, Andriani Radoičić, Mileni Radulović, Jasminki Al Aloh, Boushri Jaber i Mariji Pantelić.

Izrada ovog izveštaja podržana je od strane Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA), kancelarije u Srbiji.

LISTA AKRONIMA

- UNFPA** – Populacioni fond Ujedinjenih nacija
- NVO** – Nevladina organizacija
- FGM** – Genitalno sakaćenje žena
- SPSS (IBM)** – Statistički paket za društvene nauke (Međunarodne Biznis Mašine Korporacija)
- UNHCR** – Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice
- RZN** – Rodno zasnovano nasilje
- SRZN** – Seksualno rodno zasnovano nasilje

Uvod

Nasilje nad ženama, kao teško kršenje ljudskih prava, zabranjeno je brojnim međunarodnim konvencijama, kao i nacionalnim zakonima u različitim zemljama, uključujući Srbiju. Ono predstavlja akte kojima se nanose ili izazivaju fizičke, seksualne i mentalne povrede i patnja, a zasnovano je na društveno određenim ili pretpostavljenim razlikama (rodu) između muškaraca i žena. Nasilje nad ženama predstavlja dominantni oblik rodno zasnovanog nasilja, i ono se u vreme humanitarnih kriza, kakva je i poslednja izbeglička, uvećava zbog niza faktora, kao što su militarizacija ili nedostatak mehanizama zaštite.

Imajući u vidu geografski položaj koji je diktirao da se nađe na sredini izbegličke rute, Srbija se, dakle, od izbijanja evropske izbegličke krize zajedno sa državama regiona našla u njenom epicentru. Valja naglasiti da su državni organi od početka krize pokušali da pokažu i održe human pristup pri pružanju zaštite i pomoći izbeglicama, uprkos ogromnom dnevnom prilivu izbeglica i njihovom brzom kretanju kroz zemlju. Od leta 2015. pa do maja 2016. godine, u Srbiji je registrovano preko 700 000 tražiteljki / tražilaca azila, a pretpostavlja se da je broj ljudi koji su u ovom periodu u Srbiju neregularno ušli bio i veći, odnosno da nisu svi registrovani. Do kraja te godine, taj broj je premašio milion, i nastavio da raste i u prvim mesecima 2017, s obzirom da ratna dejstva u zemljama porekla glavnine izbeglica nisu prestala, a negde su se i intenzivirala (bitka za Alepo, opsada Mosula).

Težina položaja žena izbeglica zahteva posebnu pažnju aktera u sistemu zaštite, te senzitivni pristup pri pružanju neophodnih vidova asistencije, kreiranju programa podrške, ali i osmišljavanju politika (potencijalne) integracije. Ženama izbeglicama potrebno je posvetiti naročitu pažnju, jer su one višestruko marginalizovane i diskriminisane; štaviše, nemali broj žena izbeglica doživeo je fizičko, seksualno i drugo nasilje, kao i seksualnu i radnu eksploataciju. Sa druge strane, servisi namenjeni ženama izbeglicama često neadekvatno tretiraju njihov ranjiv položaj, čime nehotice mogu da povećaju rizik od eksploatacije i nasilja nad njima.

Od početka evropske izbegličke krize, udruženje „Atina“ (u daljem tekstu: Atina) je nasilje nad ženama zabeležilo na terenu mnogo puta kroz svedočenja izbeglica, a ono se najčešće javljalo u vidu: nanošenja lakih

i teških telesnih povreda, nasilja u porodici, prinudnog i dečijeg braka, prinude na prostituciju, silovanja, seksualnog uznemiravanja, obljube nad maloletnim licem, trgovine ljudima, te različitih fizičkih napada. Važno je pomenuti da su zabeleženi i drugi fenomeni poput pokušaja ubistava iz časti, kao i pretnja njima, osvetničkih brakova, kao i seksa za preživljavanje (eng. survival sex, za hranu, sklonište, zaštitu). U izveštajima Atininih mobilnih timova sa terena, zabeleženo je da su žene izbeglice pretrpele nasilje na različitim mestima u zemljama iz kojih su dolazile, tokom puta, ali i u Srbiji, u prihvatnim i centrima za azil, kao i na drugim mestima gde su izbeglice boravile. Neke žene su bile izložene nasilju i po više puta, ono je bilo različitog karaktera i trpele su ga od različitih osoba. Nasilnici su bili u najvećem broju slučajeva partneri ili drugi članovi uže ili šire porodice, druge izbeglice, krijumčari i trgovci ljudima, ali i zaposleni u pomažućim profesijama. U mnogim od ovih slučajeva, nasilnici su ostali nekažnjeni, a slučajevi neprocesuirani.

S obzirom na okolnosti masovnog priliva i brzog kretanja izbeglica kroz Srbiju na početku krize, akteri u sistemu zaštite nisu bili u mogućnosti da uvek pravovremeno prepoznaju i adekvatno reaguju na pojavu rizika od eksploatacije i nasilja nad ženama izbeglicama, kao i na same akte nasilja i eksploatacije, i uglavnom su se bavili kratkoročnim saniranjem vidljivih i akutnih posledica. Pristup koji su akteri u sistemu zaštite zauzeli tokom 2015. i 2016. godine uglavnom je bio humanitaran i nije bio okrenut programima dugoročnije podrške. Na akte nasilja gledalo se i reagovalo parcijalno, često i nedelotvorno, jer su se ti akti posmatrali kao izolovani slučajevi a ne kao širi fenomen, pa su izostale i zajedničke aktivnosti i mere za njegovo efikasno suzbijanje. Međutim, trajniji ostanak žena izbeglica u Srbiji (a one u njoj sada borave i po nekoliko meseci), zahteva da se ovom problemu pristupi drugačije i sadržajnije, te da se počne sa promišljanjem dugoročnih politika ranog otkrivanja, zatim suzbijanja nasilja nad ženama izbeglicama i migrantkinjama, kao i minimiziranja negativnih posledica.

Rezultati istraživanja koje smo sprovedi i koje se nalazi pred vama, ukazuju na učestalost ispoljavanja nasilja nad devojkicama i ženama migrantkinjama i izbeglicama. To, dakle, znači da se ne radi o izolovanim slučajevima, već o fenomenu koji je potrebno dublje i obuhvatnije istražiti, kako bi sistem podrške i zaštite mogao adekvatno da reaguje. Sa druge strane, ovo istraživanje predstavlja i dobru polaznu osnovu za celovito praćenje opisane pojave jer o nasilju koje se vrši nad ženama i

devojkama iz izbegličke populacije ne postoje niti precizni podaci, niti objedinjena statistika.

Na kraju, naše Udruženje namerava da ovo istraživanje pretoči u materijal iz koga mogu svi da uče, a da kroz prenos našeg iskustva i znanja omogućimo svim profesionalcima i profesionalkama da dalje promišljaju svoje uloge u prosecu zaštite devojčica i žena koje u našem društvu trpe nasilje. Takođe se nadamo da ovim polako utiremo put da svi relevantni akteri, ali i mi kao društvo u celini, podjednako preuzmemo odgovornost i pomognemo onim devojčkama i ženama kojima smo potrebni na najbolji mogući način.

Samo tokom 2016. godine, Atina je pružila direktnu asistenciju za 3,715 izbeglica koje su boravile u Srbiji, a od njih je bilo 250 primarnih i sekundarnih žrtava rodno zasnovanog nasilja kao i potencijalnih žrtava trgovine ljudima; za 58 žrtava bio je obezbeđen bezbedan smeštaj; 71,6% činile su žene. Konačno, prema rezultatima pilot istraživanja o nasilju nad ženama i devojčkama koje je Atina sprovodila među ženama izbeglicama u Srbiji u prvoj polovini 2017. godine, i o kojem će detaljnije biti reči u ovom tekstu, većina žena izbeglica imala je iskustvo nasilja.

Za Udruženje Atina,
Jelena Hrnjak,
programska menadžerka

U Beogradu, juna 2017. godine

CILJ PILOT ISTRAŽIVANJA

Udruženje „Atina” je u okviru projekta „Lokalna podrška najranjivijima iz izbegličke populacije” uz podršku Populacionog fonda Ujedinjenih nacija (UNFPA) izradila opservacionu studiju preseka koja je imala za cilj da prikaže zastupljenost i oblike nasilja nad ženama i devojkicama izbeglim iz područja zahvaćenih ratom ili periodičnim sukobima, pre svega u Siriji, Iraku i Avganistanu, ali i u drugim državama. Glavni cilj ove studije jeste sticanje potpunijeg uvida u rizike i izazove vezane za nasilje nad ženama i devojkicama među izbegličkom populacijom, kao i da se izvuku pouke i naprave preporuke radi unapređenja postojećeg sistema zaštite i podrške.

OGRANIČENJA PILOT ISTRAŽIVANJA

Intervju je korišćen kao metod prikupljanja podataka kod žena i devojkica koji nosi sa sobom određena ograničenja i karakteristike, kao što su napetost, rezervisanost, sumnja i bojazan. S obzirom na to da je pilot istraživanje urađeno na uzorku od 162 žene i devojkice koji nije reprezentativan, glavni nalazi su indikativni i kao takvi ne mogu da se generalizuju i primene na čitavu izbegličku i migrantsku populaciju u Srbiji. Ograničenja u sprovođenju istraživanja jesu i jezička barijera, kao i prepoznavanje samog nasilja kod ispitanica.

Istraživačka pitanja o preživljenom iskustvu nasilja bila su ograničena na fizičko i seksualno nasilje, kao i na pitanja koja upućuju na prinudni ili rani brak. Ona se nisu bavila svim oblicima nasilja nad ženama i nisu ispitivala svaki oblik nasilja pojedinačno. S obzirom na to da je ovo pilot istraživanje i da je sprovedeno u periodu od mesec dana (od 13. aprila do 15. maja 2017. godine), ono kao takvo pre svega predstavlja polaznu osnovu za dalja dubinska kvalitativna i kvantitativna istraživanja koja bi obuhvatila i druge oblike nasilja nad ženama.

METODOLOGIJA PILOT ISTRAŽIVANJA

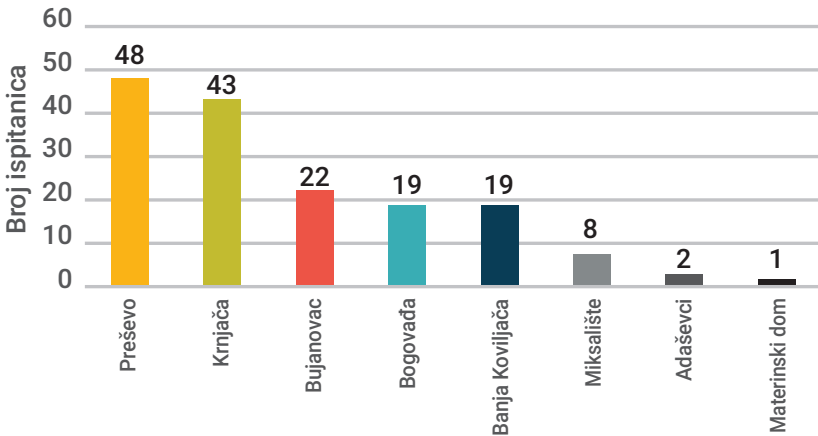
U samom pilot istraživanju korišćeni su kratak i strukturirani upitnik i vodič, prethodno izrađeni u okviru projekta. Upitnik sadrži 15 pitanja, i to 4 pitanja otvorenog i 11 zatvorenog tipa. Osim osnovnih informacija o ispitanicama, upitnikom su prikupljene informacije i o iskustvima žena i devojčica u vezi sa fizičkim i seksualnim oblicima nasilja, ranim i prisilnim brakom kao i o njihovoj informisanosti o sistemima zaštite u slučajevima nasilja. Odgovori su dobijeni putem kratkih intervjuua (u trajanju od 10 do 15 minuta) koje su izvodile obučene istraživačice uz podršku kulturnih medijatorki. U toku realizacije intervjuua, poštovani su sledeći principi: dobrovoljnost, informisana saglasnost, te puna participativnost učesnica. Sve ispitanice prethodno su bile informisane o cilju intervjuua, o tome da je on anoniman, o načinu na koji će biti korišćeni prikupljeni podaci, ali i o tome da one nisu u obavezi da učestvuju u intervjuuu ukoliko ne žele, niti da odgovore na sva postavljena pitanja. Svaka ispitanica bila je upoznata sa mogućnošću da postavi sva pitanja koja je zanimaju, a u vezi su sa istraživanjem, kao i da sve neophodne informacije može dobiti pre, tokom, ili posle intervjuuisanja. Intervjue su vodile žene, i to na maternjem jeziku ispitanica. Svi podaci prikupljeni su nepristrasno i u dogovoru s ispitanicama.

Istraživanje je realizovano tokom aprila i maja 2017. godine u sledećim prihvatnim i centrima za azil: Preševo, Bujanovac, Beograd (Krnjača, Materinski dom, Miksalište), Bogovađa, Banja Koviljača; u istraživanju su takođe učestvovala i korisnice koje borave u Adaševcima. U analizi prikupljenih podataka korišćena je deskriptivna statistika i *T* test. Celokupna analiza urađena je pomoću SPSS-a, verzija 20.0.0 (IBM).

Integralni deo ovog izveštaja čine i isecci iz pet životnih priča koje su prikupljene na terenu i koje dublje oslikavaju neposredno iskustvo nasilja koje su žene i devojčice izbeglice doživele. Poseban dodatak predstavljaju i izveštaji sa terena, koji su pisani u formi dnevnika, koje su sačinile istraživačice koji sadrže njihov lični osvrt na tematiku koja je ispitivana.

KARAKTERISTIKE UZORKA

Pilot istraživanje je sprovedeno u šest Centara za azil i Prihvatnih centara i to u Preševu, Beogradu, Bujanovicu, Bogovađi, Banji Koviljači, Adaševcima kao i u Materinskom domu i Miksalištu u Beogradu. U istraživanju učestvovala su 162 žene i devojčice koje su u periodu od 13. aprila do 15. maja 2017. godine boravile u Srbiji.

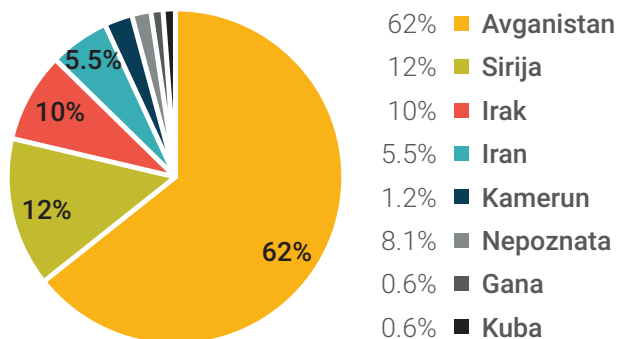

Grafikon 1: prikaz distribucije učesnica po centrima u Srbiji

Većina ispitanica - 110 žena i devojčica (68%) bila je do 30 godina starosti, dok su njih 52 (32%) bile iznad 30 godina starosti. Prosečna godina starosti ispitanica je 28,6 – najmlađa ispitanica imala je 15 a najstarija 60 godina.

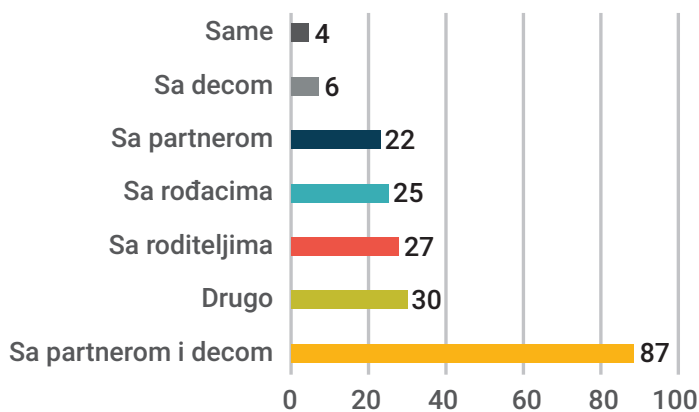
Većina ispitanica poreklom je iz Avganistana, a onda iz Sirije i Iraka. Broj ispitanica je u skladu sa opštom frekvencijom žena prema zemlji porekla iz izbegličke populacije u centrima u Srbiji u periodu istraživanja. Prema statistici UNHCR-a, većinu izbeglica i migrantkinja, tražiteljki azila u Srbiji, čine žene koje dolaze iz Avganistana, Iraka, Sirije i Pakistana, od čega je udeo odraslih žena 15%.¹

¹ Interagency Operational Update Serbia April 2017– UNHCR

Slika 1: Udeo žena i devojčica migrantkinja i izbeglica u Srbiji prema zemlji porekla

Prema podacima koje su same dale, većina ispitanica (njih 87), nalazi se u centrima u Srbiji sa mužem i decom. Ove podatke svakako treba uzeti sa rezervom s obzirom da, prema iskustvu Atine, žene koje putuju same često govore da putuju sa partnerom kako bi se „zaštitile”, iako je on zapravo samo član grupe sa kojom putuju.

Grafikon 2: Žene i devojčice migrantkinje i izbeglice u Srbiji, prema vrsti pratioca sa kojim putuju

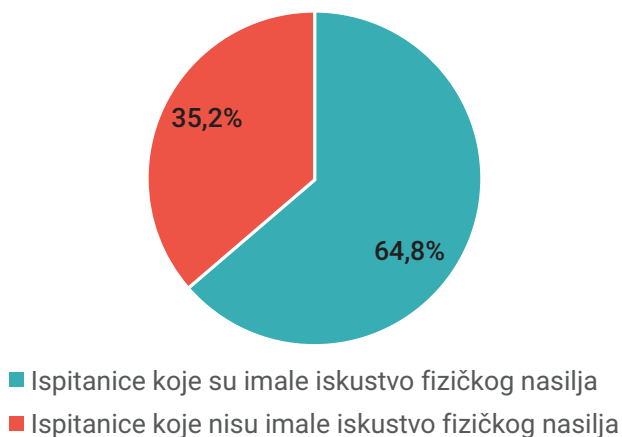
REZULTATI

U prethodnom poglavlju prikazane su opšte informacije o ispitanicama, prikupljene tokom ovog pilot istraživanja. U ovom delu biće predstavljeni rezultati istraživanja koji se neposredno tiču pretrpljenog nasilja: iskustva, kao i odgovora i mehanizama podrške vezanih za zaštitu od nasilja.

Iskustvo nasilja

- Fizičko nasilje

Prema prikupljenim i obrađenim podacima, od ukupnog broja ispitanica njih 64,8% preživelo je neki od sledećih oblika fizičkog nasilja: guranje, trešenje, gađanje predmetima, uvrtnanje ruke, čupanje za kosu, kao i šamaranje, pesničenje, šutiranje, davljenje, pretnje i napad nožem, pištoljem ili drugim oružjem. Statistička obrada ovih podakata prikazana je na slici 2.

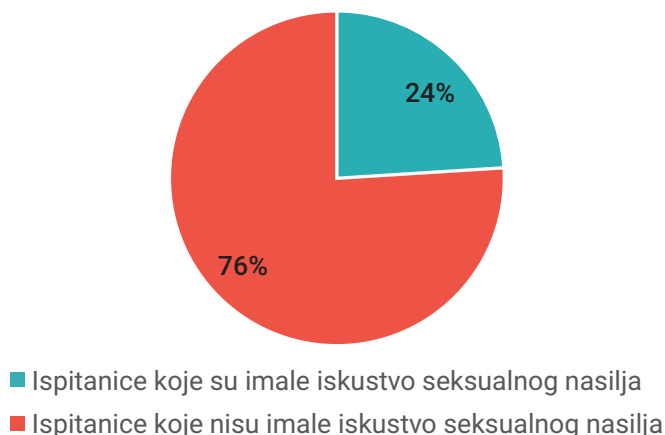
Slika 2: Procenat ispitanica koje su preživele različite vrste fizičkog nasilja i to guranje, trešenje, gađanje predmetima, uvrtnanje ruku, čupanje kose, šamaranje, pesničenje, šutiranje, davljenje, pretnje i da ih neko vuče, davi, pretili ili napadne nožem, pištoljem ili drugim oružjem

Na osnovu ovih nalaza možemo zaključiti da je fizičko nasilje široko zastupljeno među ispitanom populacijom žena i devojčica izbeglica i migrantkinja.

- Seksualno nasilje

Po pitanju seksualnog nasilja, 24% ispitanica je potvrdilo da je bilo izloženo ovom vidu nasilja, tako što su bile primorane da imaju seksualne odnose ili druge oblike seksualnih aktivnosti, što je prikazano na slici 3. Ukupno 94,8% ispitanica koje su preživele seksualno nasilje preživele su i neki od prethodno navedenih oblika fizičkog nasilja.

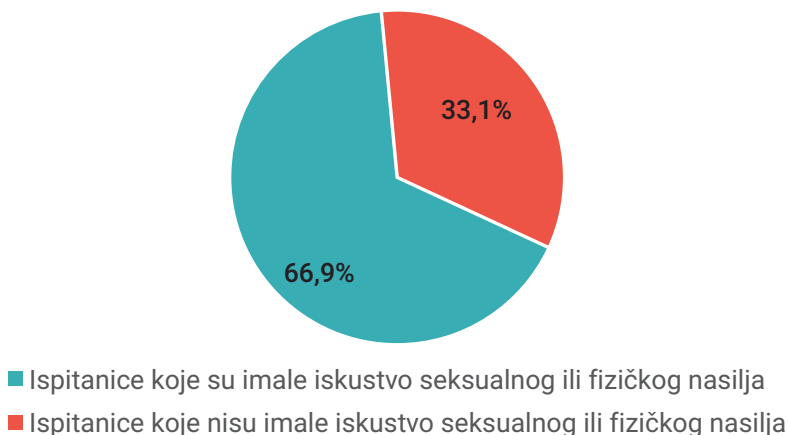
Slika 3: Procenat ispitanica koje su bile primorane da imaju seksualne odnose ili su bile primorane na neku seksualnu aktivnosti

Deo upitnika predstavljalo je i kontrolno pitanje koje se odnosilo na povrede zadobijene tokom seksualnog odnosa. Ukupno 12 ispitanica, odnosno 7,4% od celog uzorka, i 9,9% od ispitanica koje su odgovorile da nikada nisu imale prisilan seksualni odnos, potvrdno su odgovorile na pitanje u vezi sa povredom nastalom tokom seksualnog odnosa, što je prikazano u tabeli I Aneksa.

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da je iskazani procenat ispitanica koje su preživele seksualno nasilje veći od 24%, što možemo videti iz procenta koji se odnosi na povrede i koji iznosi 7,4% celog uzorka, ali takođe i prema zapažanjima prikupljačica podataka, o kojima će biti više reči u narednom delu.

- **Objedinjena statistika vezana za fizičko i seksualno nasilje**

Prema obrađenim podacima vezanim za fizičko i seksualno nasilje, ukupno je 109 ispitanica (66,9%) preživelo neki oblik nasilja, što predstavlja visok statistički značajan uzorak, i on je prikazan u tabeli 2 Aneksa i slici ispod. ($p < 0,001$)

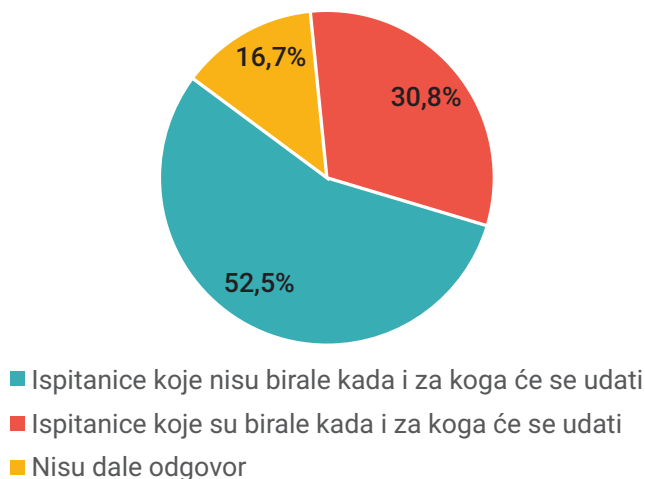

Slika 4: Procenat ispitanica koje su preživele seksualno ili fizičko nasilje

- **Prinuda na brak i rani, odnosno dečiji brakovi**

Pre svega, treba naglasiti da fenomen prinudnih i ranih, odnosno dečijih brakova u ovom istraživanju nije mogao biti ispitan u meri u kojoj su ispitanici ostali oblici nasilja. Na osnovu prikupljenih podataka možemo samo da naslutimo kakvo je realno stanje i statistika vezana za ovu pojavu. Utvrđeno je da 52,5% žena nije moglo da bira za koga i kada će se udati. Prosečna godina u kojoj su ispitanice stupale u brak je 17,5. Među

njima, najmlađa je prilikom udaje imala 7 godina, a najstarija – 32 godine. Na osnovu samog uzorka, dakle, možemo zaključiti da rani brakovi među izbegličkom populacijom jesu prisutni i to među više od 50% ispitane populacije. Shematski prikaz dat je na slici 5.

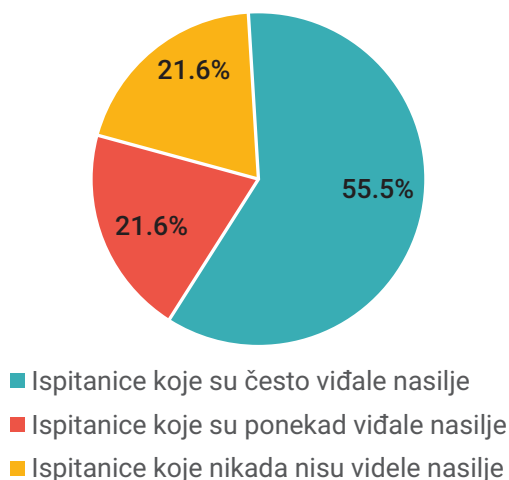
Slika 5: Procenat ispitanica koje jesu i koje nisu birale kada i za koga će se udati

Od ispitanica koje su odgovorile da nisu imale pravo samostalnog izbora partnera i vremena stupanja u bračni odnos, njih 13 (8,02% celog uzorka) je navelo da nisu preživjele nijedan oblik nasilja, što je prikazano u tabeli 3 Aneksa. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da 8,02% ispitanica nemogućnost da biraju partnera kao i vreme kada će se udati ne doživljavaju kao nasilje; drugim rečima da praksu prinudnih i ranih, odnosno dečijih brakova uopšte ne prepoznaju kao nasilje. Dalje, ova analiza nam pokazuje i da procenat žena i devojčica koje su preživjele nasilje, fizičko ili seksualno, kao i nemogućnost da odaberu partnera i kada će se udati iznosi 74,9 %.

- Vidljivost nasilja

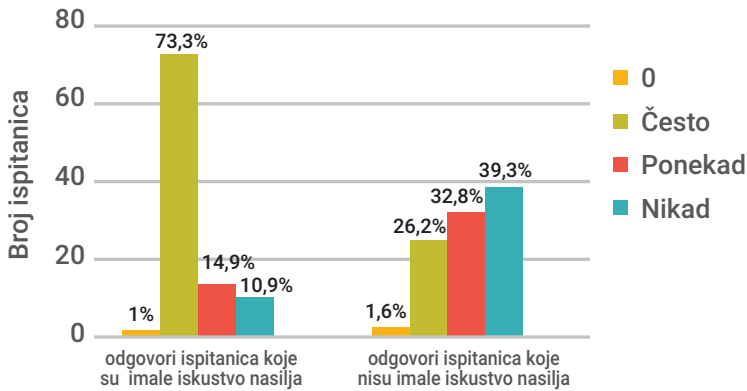
Jedno od pitanja iz upitnika odnosilo se na to da li su žene i devojčice migrantkinje i izbeglice vidale da se prethodno navedeni tipovi nasilja dešavaju drugim ženama i devojčicama. Ukupno 55,5% ispitanica je

reklo da su to vidale često, 21,6% – ponekad, i 21,6% – nikada, što je prikazano na narednoj, slici 6. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da je 77,1% ispitanica videlo da druge žene i devojčice preživljavaju nasilje, što dakle ukazuje na široku zastupljenost nasilja u datom uzorku.

Slika 6: Koliko često su ispitanice vidale da se nasilje dešava drugim ženama izbeglicama

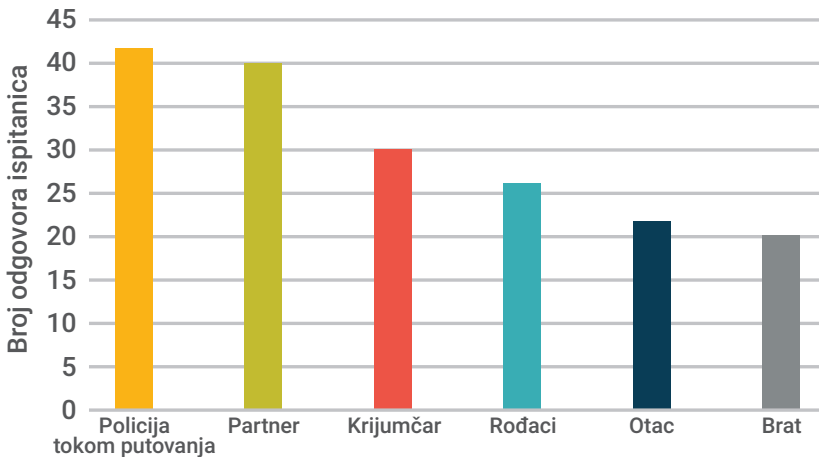
Nalazi istraživanja ukazuju na to da ispitanice koje su odgovorile potvrdno na pitanje da li su doživele nasilje otvorenije govore o nasilju koje su vidale, u odnosu na žene koje su na to pitanje odgovorile odrično. Ovo je numerički prikazano u tabeli 4 u Aneksu i grafikonu 3; iz njih se jasno vidi razlika između odgovora ispitanica, odnosno međusobna korelacija u odgovorima. Od ukupno 61 ispitanica koja je odgovorila da nije preživela nijedan oblik nasilja, 26,2% je odgovorilo da je često vidalo nasilje nad drugim ženama, 32,8% – ponekad, i 39,3% – nikada. Na osnovu ovoga se može zaključiti da 29 ispitanica, odnosno 17,9% od ukupnog uzorka, u potpunosti negira postojanje nasilja tokom celog života, kako kod njih samih, tako i kod drugih.

Grafikon 3: Korelacija između odgovora na pitanja vezana za preživljeno nasilje i pitanje o svedočenju nasilja

- Gde i od strane koga su preživele nasilje?

Na osnovu obrađenih podataka vidi se da su žene i devojčice izbeglice nasilje u zemlji porekla, kao i tokom puta, najčešće doživljavale od strane pripadnika policije, partnera i krijumčara, što je prikazano i u narednom, grafikonu 4.

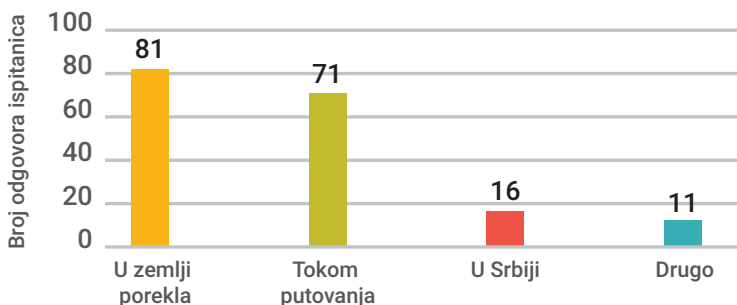

Grafikon 4: Odgovori na pitanje vezano za učionice nasilja

Pored pobrojanih i najčešćih odgovora, ispitanice su kao nasilnike takođe navodile i osobe sa kojima putuju, zatim prijatelje, nepoznate ljude, i druge osobe. Treba napomenuti da su ispitanice imale mogućnost da na ovo pitanje daju više odgovora, odnosno da navedu više od jednog učinioca nasilja.

Kada se ukrste dobijeni podaci, možemo doći i do novih, zanimljivih zapažanja. Tako su žene koje putuju sa partnerom i decom bile one koje su najviše preživele nasilje, dok su ga one koje putuju same doživljavale najmanje (3:43), a to je prikazano u tabeli 5, u Aneksu. Žene koje putuju sa partnerom su najčešće preživljavale nasilje od strane krijumčara – njih 21, pripadnika policije – njih 17, od samog partnera – njih 8, pa slede drugi odgovori. Iz ovih podataka vidimo da žene koje putuju sa partnerom, odnosno muškim članom porodice, ne moraju nužno biti zaštićenije od nasilja, niti time one postaju manje ranjive. Ovde takođe treba imati u vidu i moguću pretpostavku da su žene koje putuju sa partnerom i decom otvorenije govorile o nasilju u odnosu na žene koje putuju same, jer se osećaju sigurnije zbog članova porodice. Ne treba zanemariti ni iskustvo Atine koje govori da žrtve često prikrivaju nasilnika ukoliko se radi o suprugu, pa iznose kako je nasilje počinjeno od strane krijumčara, a to onda i ovde može biti slučaj, iako ne mora biti. U svakom slučaju, ovo je samo pretpostavka, i kao takva zahteva dublju analizu.

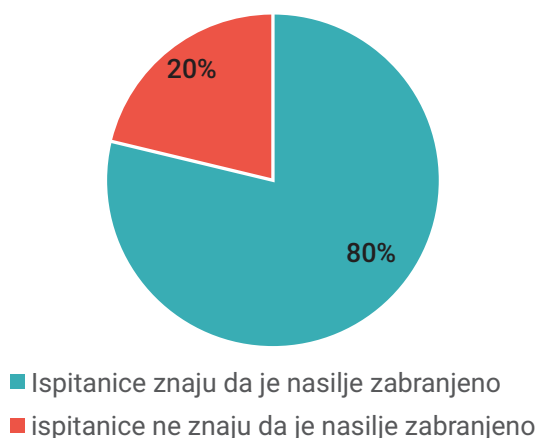
Dalje, na osnovu analize podataka možemo utvrditi da su žene izbeglice najčešće preživele nasilje u zemlji porekla i tokom puta, ali ne treba zanemariti ni činjenicu da je 16 njih preživelo neki vid nasilja i u Srbiji. To se jasno vidi na grafikonu 5.

Grafikon 5: Mesta na kojima su ispitanice preživele nasilje

- Odgovor na nasilje

Većina žena i devojčica koje su učestvovala u istraživanju, čak 80% njih, svesno je da je nasilje zabranjeno prema zakonu, i u Srbiji i u drugim državama Evrope. Činjenica da ispitanice znaju da je nasilje zakonom zabranjeno ne znači da će ga prijaviti i tražiti pomoć. Ne smemo zaboraviti činjenicu da neke od ispitanica nasilje koje se nad njima vrši ne prepoznaju kao negativnu pojavu, i ponašanje koje povređuje i koje nije dozvoljeno, barem ne u okvirima koje naš zakon predviđa. Ovo se iz statistike može zaključiti samo delimično, kao i iz zapisnika sa terena.

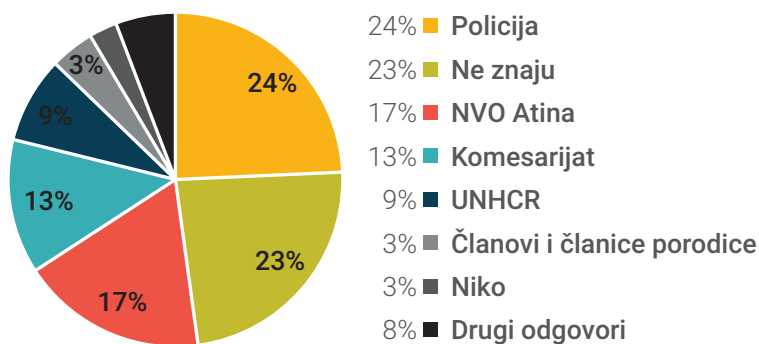

Slika 7: Da li žene i devojčice izbeglice i migrantkinje znaju da je nasilje zabranjeno zakonom u Srbiji/Evropi

- Sistem podrške

Jedno od istraživačkih pitanja odnosilo se i na to da li žene i devojčice izbeglice znaju koje institucije/NVO ili pružaoci usluga u Srbiji mogu da im pomognu u slučaju nasilja. Ukupno 23% ispitanica je reklo da ne zna, dok su ostale ispitanice uglavnom odgovarale: policija, Udruženje „Atina”, Komesarijat za izbeglice i migracije, UNHCR, članovi porodice, kao i neki drugi akteri na terenu, što je prikazano na slici 8. Ponovo, treba imati u vidu da činjenica da žene poznaju nekog od koga bi tražile pomoć ne znači nužno da bi je i zatražile. Međutim, svakako ohrabruje

saznanje da su žene svesne da postoji određeni sistem podrške koji im može pomoći u slučaju da dožive nasilje.

Slika 8: Odgovori ispitanica na pitanje ko im može pružiti pomoć, ako trpe nasilje u Srbiji

TERENSKI IZVEŠTAJI ISTRAŽIVAČICA

Udruženje „Atina” je ovim pilot istraživanjem dobilo odgovore na set postavljenih pitanja vezanih za nasilje nad ženama i devojkama izbeglicama, a takođe i zapažanja istraživačica koja su sažeta u terenskim izveštajima sastavljenim nakon ispitivanja. Kako bi umanjila uznemirenost/stres kod učesnica, Atina je kreirala i sprovela posebne aktivnosti – instruktazu za izvođenje intervju, informisanje o procedurama poverljivosti, kao deo procesa davanja saglasnosti ali i psihološku podršku kada je bila potrebna. Ispitanice su imale potrebu da, kada kažu da su preživle nasilje, o njemu onda govore sa više detalja, iako se to, prema sadržaju upitnika, nije zahtevalo. Jedna od ispitanica je rekla sledeće: „Ne poznajem nijednu ženu koja u zemlji porekla ili tokom puta nije iskusila da neko želi da je dodiruje ili udari, ali to nije ništa loše već prosto normalna stvar. Mi, žene u Avganistanu, živimo u muškom društvu i to tako mora biti.” Upravo nas ovaj navod upućuje na ključnu prepreku koja je u izvođenju pilot istraživanja postala očigledna, a to je percepcija nasilja od strane samih ispitanica, odnosno viđenje nasilja kao dela života koji se podrazumeva. Jedna od istraživačica, podelila je i sledeće zapažanje: „Jedna od ispitanica je na sva pitanja vezana za nasilje odgovorila sa ne. Na pitanje sa koliko godina se udala je odgovorila u 7. godini, i to za 20 godina starijeg muškarca a da je prvo dete dobila sa 11 godina.”

Razlika u jeziku, i kulturnom kontekstu, predstavljala je još jednu prepreku zbog koje je ispitivanje bilo otežano. Istraživačice su primetile i da su žene koje su na pitanja vezana za nasilje odgovarale odrično, odnosno sa odgovorom ne, najčešće reagovala na dva načina: ili su odmah odgovarale sa ne, izrazito sa osmehom i negirajući postojanje nasilja u bilo kom obliku, ili su pak odgovarale sa ne, ali sa upadljivom nelagodnošću, tremom, stidom, spuštajući glavu, znojeći se i kršeći prste. Pitanje nasilja nad ženama predstavlja tabu temu u svim društvima, pa tako i u onima iz kojih dolaze ispitanice, pa je evidentno bilo i da ta pitanja kod njih izazivaju nelagodu, kao i da sa teškoćom govore o ovoj temi.

Nedavna istraživanja UNFPA ukazuju na to da je procenat žena koje su posvedočile da su trpele nasilje povezane sa načinom na koji su pitanja sročena i postavljena. Generalno, u pitanjima treba izbegavati reči kao što su „zlostavljanje”, „nasilje”, „silovanje”. Za svaki oblik zlostavljanja preporučuju se pitanja o nizu oblika ponašanja, uz konkretne signale koji usmeravaju učesnicu da razmišlja o relevantnim okolnostima, npr. tokom putovanja, u centru, itd.

Svest žena o prinudnom braku, dečijim brakovima i izboru partnera, predstavljala je još jednu prepreku prilikom intervjuisanja. Većina žena je odgovorila da su im roditelji unapred odredili partnere. Jedna od ispitanica je rekla kako je slobodno izabrala partnera, i dodatno prokomentarisala: „Da, to se zna. Ne možete sada vi birati od svih muškaraca. Imate nekoliko rođaka i prijatelja porodice, i nekoga ko je najpogodniji za vas izabere vaša porodica. Šta vi možete znati kao žena ko bi bio dobar partner? To mora vaša porodica da odluči.” Ono što je istraživačicama zapalo za oko jeste i činjenica da je većina žena imala potrebu da podeli iskustvo koje preživljava svakog dana i koje se odnosi na seksističke komentare, uvrede, kao i različite oblike psihičkog maltretiranja od strane muškaraca u centrima koje kod njih izaziva strah. Ovo bi svakako trebalo posebno istražiti, s obzirom da psihičko nasilje nije bilo predmet istraživanja.

Potencijalna sekundarna viktimizacija, vezana za otvaranje tema koje su bolne za žene koje su učestvovala u istraživanju, predstavljala je još jedan izazov tokom istraživanja. O ovom aspektu se posebno vodilo računa, i sve istraživačice prethodno su prošle instruktažu o tome kako da prikupljaju podatke na način koji neće naneti štetu ispitanicama. Za neke od ispitanica ovo je bilo prvi put u životu da govore o nasilju koje su preživele. Jedna od njih je kazala: „Moj muž me je sekao nožem, kada god bih bila ‘neposlušna’. Te posekotine ću nositi sa sobom zauvek. Nikada nisam nikome rekla odakle mi, jer me nikada nije niko pitao o tome.”

Istraživačice su primetile da su žene nebrojeno puta govorile kako su preživele nasilje od strane organizatora puta (krijumčara) i da su svesne da će im se takva iskustva ponavljati, s obzirom da žele da nastave putovanje, i da nemaju izbora, osim da se obrate krijumčarima. „Umri ili preživi je ovo putovanje!” Na osnovu ovoga možemo zaključiti da žene imaju visok prag tolerancije na nasilje i da se kod nekih od njih ono toliko često dešavalo da je postalo stanje koje se normalizuje.

Prema terenskim izveštajima, može se zaključiti i da većina žena ne bi prijavila nasilje, jer bi to proizvelo sramotu i poniženje. Ispitanice su izjavljivale da pogotovo ne bi prijavile nasilje koje su preživjele njihove ćerke, jer bi time onemogućile da se one udaju i uništile bi im budućnost.

Ovo je, dakle, sažet prikaz terenskih izveštaja koje su dostavljale istraživačice i koji bi trebalo dodatno da oslika problematiku vezanu za nasilje nad ženama i devojčicama u migrantnoj i izbegličkoj populaciji. Ono predstavlja fenomen koji teško prepoznaju i profesionalci u ovoj oblasti na terenu, a još je teže govoriti o tome da li ga i u kolikoj meri prepoznaju same osobe koje su ga preživjele. Nasilje nad ženama je skoro uvek sakriveno i za njega se najčešće saznaje tek onda kada nastupe najteže posledice. Podsećamo da Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2011. godine (tzv. Istanbulska konvencija) obavezuje strane potpisnice „da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i da, sa potpunom posvećenošću spreče, istraže, kazne i obezbede reparaciju za dela nasilja obuhvaćena [...] konvencijom (član 5, stav 2), kao i „da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere zaštite svih žrtava od daljeg nasilja (član 18).² U Srbiji se primenjuje i niz domaćih propisa koji se odnose na sprečavanje i sankcionisanje diskriminacije žena, rodno zasnovanog nasilja, te nasilja u porodici. Izmenama i dopunama Krivičnog zakonika uneta su krivična dela koja do sada nisu bila prepoznata zakonom pa samim tim nisu mogla biti ni procesuirana, kao što su: sakaćenje ženskog polnog organa (član 121a), proganjanje (član 138a), polno uznemiravanje (član 182a), navođenje deteta na prisustvovanje polnim radnjama (član 185a), prinudno zaključenje braka (član 187a). Pored izmena i dopuna Krivičnog zakonika donet je i Zakon o spečavanju nasilja u porodici kojim se uređuje sprečavanje ovog dela, ali i mehanizmi koji bi trebalo da pravovremeno i sveobuhvatno zaštite žrtve nasilja u porodici. Da bismo otkrili stvarne razmere nasilja nad ženama, kao i sve njegove oblike, neophodno je, međutim, sprovesti šire dubinsko istraživanje, kao i dubinsko ispitivanje. Sprovođenje jednog takvog istraživanja, zasigurno bi afirmativno uticalo i na sadržajnu primenu postojećih propisa koji se odnose na ovu oblast.

---

² Istanbulsku konvenciju potpisale su i ratifikovale brojne evropske zemlje, među njima i Srbija.

ISEČCI IZ ŽIVOTNIH PRIČA

Koliko god brojke, procenti i statistička istraživanja koja su sprovedena u određenoj meri imaju mogućnost da oslikaju ovaj problem, potrebno je imati uvid i u posledice koje nasilje ostavlja na svaku ženu i devojčicu, kao i njihovu snagu da ove izazove prevaziđu. U nastavku se nalazi pet isečaka iz životnih priča koje su zabeležile istraživačice i koje predstavljaju ispovest intervjuisanih žena i devojčica. Priče su izabrane na osnovu želje ovih žena i devojčica da se čuje njihov glas i da se ispriča njihova životna priča.

Da nismo jake i hrabre, ne bismo preživeli

- Odrasla sam u porodici koja nikada nije marila za mene. U najranijem detinjstvu obolela sam od bolesti koja je dovela do trajnih fizičkih oštećenja i konstantnih bolova koje i danas trpim. Kada bih odlazila kod lekara na pregled, on bi me seksualno zlostavljao, dodirivao me po intimnim mestima. Nikada nisam rekla svojim roditeljima za to, jer znam da bi mene okrivili. Kada sam napunila 15 godina, porodica me je naterala da se udam za čoveka koji dolazi iz susedne države. U početku sam mislila da je drugačiji, i da to možda nije tako loše, ali prevarila sam se. Sve je krenulo tako što me je terao da pijem alkohol i da ga seksualno zadovoljavam na način na koji nisam želela. Shvatila sam da ne mogu da trpim više to i pobunila sam se. Tada je počeo moj pravi pakao. Stalno me je vređao i ponižavao zbog moje bolesti, terao me je da gledam pornografiju i da se slikam gola, iako nisam želela. Moje nage fotografije je slao svojim prijateljima koji bi me silovali i zlostavljali u kući pred njim. Kada mu je to postalo nezanimljivo, terao me je da imam odnose sa ženama sa kojima je on imao preda mnom odnose, i kojima sam bila služavka. U jednom momentu, odlučio je da ode na put u Evropu i ostavio me trudnu. Znala sam da, iako sam sama i trudna, biću bolje nego da budem sa njim. Živela sam u strahu, jer žene koje su same imaju mnogo problema. Posle tri godine brat moga

supruga koji je već imao dve žene i koji je bio u poznoj starosti, rekao je da moram živeti sa njim kako bih sačuvala čast porodice. Tada sam shvatila da moram da bežim iz svoje zemlje, da je to jedini način da se spasim. Nakon dugog putovanja stigla sam u Srbiju sa svojim detetom, i verom da ćemo naći mir. Nekada mislim da sve što mi se dogodilo nije strašno i da treba da zaboravim sve, ali me slike progone. Tako sam shvatila da su mi potrebne moje nove slike, mene jake i snažne! Zato rado pomažem ženama izbeglicama u Srbiji, dok čekam da dođe neko konačno rešenje. Ono što želim da poručim svima koji rade sa ženama poput mene, koje su preživele nasilje, jeste da znaju da smo jake i hrabre, i da ne bismo preživele da nismo. Samo nam treba vaša podrška da našu snagu nađemo posle toliko vremena i našeg dugog puta.

Tuba, 28 godina, preživela višestruko nasilje

Treba da živimo u svetu ravnopravnih

- Žene moraju da znaju da su ljudska bića! One moraju da znaju da imaju prava kao i svi drugi, a to će postići samo znanjem i učenjem! To je moja misija! Želim da osnažim žene Iraka da postanu nezavisne i dostignu svoju slobodu, da im se vrate njihova prava. Ovu borbu počela sam pre nekoliko godina tako što sam osnovala nevladinu organizaciju koja se bavi ženskim pravima. Završila sam psihologiju i stalno sam javno nastupala kako bih napravila most između kulture, religije, prava žena, ljudi i psihologije. Uspešno sam se time bavila, a onda sam se jednog dana zaljubila u muškarca koji je delovao kao dobar čovek. Međutim, to nije bio slučaj. Ubrzo nakon sklapanja braka počeo je da mi ograničava kretanje, zabranjuje puno stvari. Mislila sam da je ljubomoran, i da ću to moći da rešim, ali nasilje je postajalo sve intenzivnije. Samo je jednog dana iz psihičkog prešlo u fizičko nasilje. Mislila sam da je zbog stresa od puta, i pokušavala sam da racionalizujem njegovo ponašanje, ali onda me je jednog dana zatvorio u sobu i tukao sa željom da me ubije. Njegova porodica ga je podržavala u tome. Na svu sreću, moje vapaje su čuli u centru i spasili me. Svoj život sam nastavila u sigurnom smeštaju gde sam tokom boravka uspela da upišem master studije, nastavim rad u svojoj organizaciji iako sam van Iraka, da se vratim sebi i ponovo počnem da živim. Želim da poručim svim ženama: „Ne dozvoljavajte da vas bilo ko ograničava, radite na sebi, učite, razvijajte se, branite svoja prava i prava drugih žena! Mi ne živimo u muškom svetu, već nam ga oni nameću! Mi treba da živimo u svetu ravnopravnih, samo treba takvim i da ga napravimo!”

Jasmin. 26. godina, preživela nasilje u porodici

„Dobra” ili „srećna” devojka?

- Žene i devojčice treba da postanu svesne da ne moraju da pristanu na ovakav život, i da mogu da se oslobode nepravednih kulturoloških ograničenja i porodičnih pravila koja ih čine potpuno zavisnim. Budite hrabre i izaberite život kakav želite. Preduzmite akciju!

Odrasla sam u Siriji, ali u jednoj zatvorenoj zajednici gde važe stroga pravila. Nisam smela da kontaktiram sa muškarcima, niti da ih gledam u oči. To je zabranjeno, greh. Učili su me da budem poslušna i smerna, a to znači da gledam u pod, ne govorim, i radim šta mi se kaže. Bila sam dobar đak, pa su mi roditelji dozvolili da upišem fakultet. Moj otac je stalno proveravao kako se ponašam na fakultetu i kontrolisao sve što je mogao. Kada sam odsustvovala sa jednog predavanja, pretukao me i rekao da će me ubiti. U muslimanskoj zajednici kada želite da ubijete ženu, jer je ukaljala čast porodice, okupe se glavešine i donose odluku za koju uvek kažu da je opravdana, jer je tako ta žena zaslužila. Na moju sreću, za mene su odlučili da nastavim da živim, jer nije bio još uvek dovoljno jak razlog za moje ubistvo, odsustvo sa predavanja. Moj otac je morao da odloži svoj nož na neko vreme kojim je želeo da me ubije, ali mi je zabranio dalje školovanje. Tako kažnjena, provodila sam vreme na selu sa porodicom i tražila posao u konstantnom strahu da će me ubiti. Otac je govorio mom bratu: „Ubij je ako ti smeta, ne sme niko da te pita zašto si to uradio, jer svi znaju da je loša.” U međuvremenu, pronašla sam partnera u koga sam se zaljubila, ali sa kojim nisam mogla da budem, jer je to nešto što porodica i zajednica određuju, a ne ja. Tako sam većito bila u borbi između toga da budem „dobra” ili „srećna” devojka! Jednog dana sam presekla i krenula na put da se nikada ne vratim. Još uvek sam na tom putu, i dalje. Ono što želim da poručim ženama je da prate svoj put, jer je to njihov život, ne njihovog oca, brata! Samo njihov i one su važne!

Rima, 27. godina, preživela porodično nasilje

Nisam mislila da je to nasilje, već ljubav...

- U mojoj zemlji, ono što muškarac odluči je zakon. Mi žene nemamo pravo da mislimo, naš glas bukvalno ne postoji. Tako je u Avganistanu. Odrasla sam kao jedno od 26 dece kojima osim hleba i vode treba razumevanja i ljubavi, i da neko brine o njima. Moji roditelji nikada nisu bili uz mene kao ni uz moje sestre, nisu ni znali šta se dešava sa nama. Sa 12 godina sam rodila prvo dete. Tada sam mislila da to nije ništa loše i da tako treba da bude. Nisam mislila da je to nasilje, već ljubav. Čak ni danas nisam sigurna. Da li ja sa 12 godina mogu biti zaljubljena i spavati sa nekim ko je stariji od mene 20 godina? Da li sam ja dete sa 12 godina i da li ja mogu da razumem šta se dešava? Nisam imala nikoga da me zaštiti i da mi to objasni. Kako bi spasio čast porodice zbog moje trudnoće, moj otac je odlučio da me uda protiv moje volje za čoveka u poznim godinama. Tada sam pobešla od kuće i na putu se nalazim skoro četiri godine. Odrasla sam kada je trebalo da idem u školu. Rodila sam dete kada je trebalo da učim o životu. Ostavila sam dete kada je trebalo da gradim svoju budućnost i uništila njegovu budućnost. Golih ruku grčevito sa ranama na celom telu se borim za neki život koji ne znam da li je moguć, ali još uvek imam nadu. Još uvek!

Nuris, 16. godina, preživela seksualno nasilje

Naši, ne njihovi životi

- Kada sam imala 14 godina, moj tata je došao i rekao da sam postala žena i da treba da se udam. Nisam baš najjasnije shvatila o čemu priča, i da li je to istina. Kroz nekoliko dana, to što je rekao se i dogodilo. Nikada neću zaboraviti tu prvu noć. Staračke ruke na mom telu, moje gađenje, bes, tugu, bespomoćnost, očaj! Razmišljala sam kako zatvorenici imaju bolji život. Razmišljala sam koliko sam bezvredna! Jedina podrška mi je bila sestra koja je živela u Švedskoj. Ona je pobjegla da se ne bi udala kao ja i uspela je u tome. Pravile smo plan kako i ja da pobeegnem. Nakon dve godine skupila je nešto para, poslala mi i krenula sam glavom bez obzira. U momentu kada sam stigla u Srbiju, saznala sam od svoje majke da je moja mala sestra od 9 godina morala biti moja zamena za mog muža. Sada ona proživljava ono što sam ja preživela. Moj život se od tada srušio, ali opet živim sa nadom da ću i ja njoj pomoći, kao moja sestra meni. Ja to moram učiniti! Želim da poručim svim devojkicama Afrike da postoji rešenje za nas i da moramo druge učiti da su to naši, a ne njihovi životi!

Marion, 16. godina, preživela prinudni brak

NAJBITNIJI REZULTATI

Atina je na osnovu pilot istraživanja, koje čine opservaciona studija preseka i izveštaji sa terena, izvela zaključke koji se ne mogu generalizovati na celu izbegličku populaciju, ali predstavljaju značajne nalaze neopodnozne za dalju, buduću dublju analizu koju bi trebalo uraditi po pitanju svih oblika nasilja nad ženama, a ne samo onih obuhvaćenih ovim izveštajem.

- Od ukupnog uzorka, 64,8% ispitanica je preživelo neki oblik fizičkog nasilja kako u zemljama porekla, tako i prilikom putovanja, ali i boravka u Srbiji, što predstavlja visok statistički značajan uzorak.
- Ukupno 24% ispitanica je preživelo neki oblik seksualnog nasilja, a 9,9% ispitanica koje su rekle da nisu preživele nijedan oblik seksualnog nasilja, potvrdilo je da su imale povrede nastale tokom seksualnih odnosa što indikuje da je taj procenat znatno veći.
- Od ukupnog uzorka, 66,9% ispitanica je preživelo neki oblik nasilja - fizičko ili seksualno, što predstavlja visok statistički značajan uzorak. Treba imati na umu da je ovaj procenat sigurno znatno veći, jer je samo istraživanje imalo ograničenja, s obzirom da je prilikom izvođenja intervjua bilo evidentno da postoji bojazan, ali i sramota da se dele tako osetljive informacije; tim pre ako se uzmu u obzir i kulturni obrasci iz kojih dolaze ispitanice, i u kojima nije društveno prihvatljivo govoriti o ovoj temi. Sa druge strane, možemo zaključiti i da je procenat veći ako pridodamo statistiku za odabir partnera ili pročitamo izveštaje koje su sačinile prikupljačice podataka.
- Utvrđeno je da 52,4% ispitanica nije moglo da bira za koga i kada će se udati. Prosečna godina starosti kada su stupale u brak je 17,5. Ispitanica koja je bila udata najranije imala je svega 7 godina u trenutku udaje, a najkasnije – 32 godine. Na osnovu ovoga možemo zaključiti da su među izbegličkom populacijom prisutni rani i dečiji brakovi.
- Ukupno 13 ispitanica, tj. 8,02% od celog uzorka, koje nisu imale pravo samostalnog izbora partnera niti vremena stupanja u

bračni odnos, odgovorilo je da nisu preživele nijedan oblik nasilja. Na osnovu ovoga, možemo zaključiti da 8,02% ispitanica nemogućnost odabira partnera kao i vremena kada će se udati, ne doživljava kao nasilje što nam pokazuje da ne umeju da prepoznaju dati oblik nasilja ili ne mogu da ga svrstaju u pomenute oblike. Dalje, ova analiza nam pokazuje i da je procenat žena i devojčica koje su preživele nasilje, fizičko ili seksualno, kao i nemogućnost da odaberu partnera i kada će se udati potvrdilo 74,9 % ispitanica. Pilot istraživanjem je utvrđeno da je 77,1% ispitanica svedočilo nasilju nad drugim ženama i devojčicama, što ukazuje na široku zastupljenost nasilja u datom uzorku.

- Na osnovu obrade podataka, utvrđeno je da ispitanice koje su odgovorile potvrdno na pitanje da li su doživele nasilje, otvorenije govore o nasilju koje su viđale u odnosu na ispitanice koje su na to pitanje odrično odgovorile. Kod 17,9% ispitanica od ukupnog uzorka, utvrđeno je da postoji negacija postojanja nasilja tokom celog života, kako kod njih samih, tako i kod drugih. Na osnovu nalaza pilot istraživanja, utvrđeno je da su žene i devojčice najčešće preživele nasilje od strane pripadnika policije tokom puta i u zemlji porekla, kao i od partnera i krijumčara.
- Istraživanje je iznedrilo i sledeći zaključak: žene koje putuju sa partnerom i decom su nasilje doživele najviše puta, a najmanje su ga doživele one koje putuju same, i to u odnosu 3:43. Žene koje putuju sa partnerom su najčešće preživljavale nasilje od strane krijumčara, pripadnika policije, kao i od partnera. Ovi podaci nam pokazuju da žene koje putuju sa partnerom, odnosno muškim članom porodice, neće nužno biti i zaštićenije od nasilja, odnosno da će njihova ranjivost time biti umanjena. U obzir ovde treba uzeti i pretpostavku da su žene koje putuju sa partnerom i decom otvorenije govorile o nasilju u odnosu na žene koje putuju same, jer se zbog članova porodice osećaju sigurnije. Ne treba zanemariti ni iskustvo Atine, prema kojem žrtve često prikrivaju nasilnika, ukoliko se radi o suprugu, pa govore kako je nasilje počinjeno od strane krijumčara. U svakom slučaju, ovo saznanje zahteva dublju analizu.
- Ukupno 16 ispitanica je reklo da je preživelo nasilje u Srbiji. Ovaj podatak nam ukazuje da se nasilje dešava i u Srbiji, a ne samo u zemljama porekla i tranzita i da bi mehanizmi zaštite,

kao i krivičnog procesuiranja, koji postoje trebalo da se primenjuju na izbegličku populaciju podjednako, bez obzira, dakle, na pojedinačne statuse lica iz izbegličke populacije.

- Većina žena, čak 80% njih, svesna je da je nasilje u Srbiji i u državama Evrope zabranjeno zakonom, što ne znači nužno i da bi ga prijavile.
- Ukupno 23% ispitanica je reklo da ne zna od koga bi zatražilo pomoć, dok su ostale ispitanice uglavnom odgovarale: policija, Udruženje „Atina”, Komesarijat za izbeglice i migracije, UNHCR, članice i članovi porodice, kao i drugi akteri na terenu.
- Istraživačice su utvrdile da postoji visok prag tolerancije na nasilje i da se kod nekih ispitanica ono toliko često dešavalo da se ono normalizuje.
- Životne priče ilustruju primere koje vidimo u brojkama i prikazuju kompleksnost i slojevitost nasilja nad ženama. Na osnovu ovih životnih priča možemo zaključiti:
- Nasilje nad ženama i devojčicama se dešava na svim kontinentima, nezavisno od rata ili uslova života, i predstavlja globalni fenomen.
- Žene koje su preživele nasilje kao jedan od mehanizama oporavka često koriste pomaganje drugim ženama koje su preživele isto. Udruženje „Atina” u svojim programima ima peer support program podrške koji je od izuzetnog značaja za osnaživanje žena koje su preživele nasilje.
- Dete ne može dati saglasnost za nasilje, iskorišćavanje koje mu/joj se događa, i često ne može da shvati da se nalazi u situaciji nasilja i eksploatacije. Zanemarivanje deteta može dovesti do toga da dete u potrazi za pažnjom pronađe pažnju predatora koji manipuliše njime i da ne bude svesno da se nalazi u situaciji nasilja. Na meti predatora se često nalaze deca koja su zanemarivana, dolaze iz disfunkcionalnih porodica, koja su isključena iz obrazovnog, zdravstvenog sistema i sl.
- Slika o sebi koju imaju žene i devojčice koje su preživele nasilje najčešće je slika koju su drugi (počinitelji nasilja, porodica) usadili u njih – da su loše, bezvredne, nisu dobre, i proces razbijanja te slike i stvaranje pozitivne slike je dug proces koji zahteva

rad kako same žrtve na sebi, tako i profesionalki i profesionalaca sa njom na sveobuhvatan ali i njihovim potrebama prilagođen način.

- Žene i devojčice koje su preživele nasilje poseduju snagu i rezilijentnost koja im omogućava opstanak i oporavak, a to bi trebalo da bude glavni fokus svim radnicima/ama na terenu. Osnaživanje je jedan od najbitnijih procesa – isticanje snage u svakoj situaciji.
- Žene i devojčice, čak iako im je nametnut „muški svet”, žele da žive u svetu ravnopravnih, a za to im je potrebna podrška svakog pojedinca i pojedinke.
- Nasilje je često i transgeneracijsko nasilje što znači da se prenosi na svaku generaciju i da prati jednu porodicu kao začarani krug.
- Fenomen ubistva iz časti je ubistvo članice porodice ili društvene zajednice od strane drugih članova, zbog uverenja počinitelja da je žrtva nanela sramotu porodici ili zajednici. Prema prikazanoj životnoj priči možemo videti da razlozi mogu biti banalni, poput neprisustvovanja svim predavanjima na fakultetu, i da se moć koju muškarci u jednoj zajednici imaju instrumentalizuje do najvišeg nivoa da odlučuju ko, koliko, i do kada će živeti. Ovaj fenomen je najviše prisutan u severnoj Africi, jugozapadnoj Aziji i na Indijskom potkontinentu. Treba imati u vidu činjenicu da izbeglice, migrantkinje i migranti dolaze baš iz tih područja i da se takvi običaju mogu dešavati i u Srbiji zbog čega bi trebalo raditi na prevenciji ovog zločina, kao i na adekvatnom odgovoru.

PREPORUKE³

- Opšti pristup aktera u sistemu zaštite i podrške u cilju suzbijanja nasilja nad ženama i devojčicama
  - Neophodno je uraditi dubinsko istraživanje visoke skale kako bi se utvrdile stvarne razmere zastupljenosti svih oblika nasilja među izbegličkom populacijom, i izradila objedinjena statistika;
  - Mere sigurnosti i bezbednosti trebalo bi da budu sprovedene u izbegličkim centrima kako bi se nadgledali potencijalni rizici RZN i ranjivosti. Uloga bezbednosnog sektora (policije) je izuzetno važna po ovom pitanju. Reviziju bezbednosti možete pronaći i u publikaciji UNFPA Minimalni standardi.⁴
  - Potrebno je u okviru standardnih operativnih procedura izraditi posebne procedure o postupanju za svaki od oblika nasilja;
  - Treba jačati kapacitete aktera na terenu, te raditi na dodatnoj edukaciji i senzitivizaciji svih profesionalki i profesionalaca kako bi uspeli pravovremeno da prepoznaju nasilje i pruže adekvatan odgovor, s obzirom na to da je nasilje široko rasprostranjeno među izbegličkom i migrantskom populacijom i da je „mimikrijsko” - mnogi oblici se teško prepoznaju; S tim u vezi treba kreirati i multisektorski i koordinisan pristup od strane pružalaca usluga u prvim redovima.
  - Policija, zdravstvo, pravni, psihosocijalni i drugi sektori treba da budu senzibilisani i obučeni o vodećim principima prilikom pružanja usluga i zaštite osobama koje su preživele nasilje. Pružaoci usluga treba da organizuju bezbedno upućivanje.
  - Krivično procesuirati počinitelje nasilja bez obzira da li se nalaze u „tranzitu” u Srbiji i bez obzira na njihov pravni status;

---

³ Neke od ovih preporuka ne proizlaze nužno iz istraživanja, već uključuju i preporuke iz relevantnih međunarodnih vodiča, standarda i istraživanja razvijenih od strane UNFPA i ostalih međunarodnih partnera aktivnih u oblasti zaštite i prevencije RZN a koji se mogu primeniti da sadašnji kontekst u pogledu zaštite žena i devojčica migrantkinja i izbeglica u Republici Srbiji danas..

⁴ http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBVIE.Minimum.Standards.Publication.FINAL_.ENG_.pdf

- **Pristup u radu sa izbeglicama i migrantima/kinjama, u cilju suzbijanja nasilja nad ženama i devojčicama**
  - Potrebno je osnaživanje i podizanje svesti kod žena i devojčica o nasilju kako bi ga prepoznale i tražile pomoć. Neophodan je kontinuiran rad sa dečacima i muškarcima na prevenciji ovog problema;
  - Potrebno je otvarati temu nasilja nad ženama i devojčicama izbeglica na način koji je prilagođen rodu, kulturi i uzrastu. O ovoj temi treba razgovarati sa svima kako bi se prekinuo začarani krug i transgeneracijskog nasilja;
  - Otvaranje interkulturalnog dijaloga sa svim izbeglicama, migrantkinjama i migrantima, tražiteljicama i tražiocima azila je ključ prevencije kako bi se iskorenili ustaljeni društveni obrasci – ubistva iz časti. Udruženje Atina se u svom dosadašnjem radu susretala i sa drugim oblicima nasilja nad ženama i devojčicama koji predstavljaju obrazac ponašanja u određenim društvima – brakovi iz osвете, seks za preživljavanje, i sl. za koje takođe treba otvoriti interkulturalni dijalog kako bi ovi oblici nasilja bili iskorenjeni;
  - Upoznati žene i devojčice sa pravnim okvirom koji se tiče zaštite kako bi u potpunosti uvidele šta je nasilje i koje ih norme štite;
  - Rad na oporavku sa ženama i devojčicama koje su preživele nasilje bi trebalo da bude sveobuhvatan, umrežen sa svim sistemima podrške i individualno prilagođen s obzirom da svaka žrtva dolazi iz specifičnog kulturološkog, društvenog okvira;
  - Potrebno je raditi na prevenciji od nasilja u centrima s obzirom da su ispitanice navele da trpe seksističke komentare i pretnje od strane muškaraca izbeglica u centrima koje im unose strah, i sekundarno viktimizuju žrtve nasilja – iz tog razloga treba početi primenu standardnih operativnih procedura po pitanju prevencije, reagovanja na nasilje u svim aspektima organizacije života izbeglica, migrantkinja i migranta, tražiteljki i tražilaca azila. Veoma je važno koristiti participativni pristup jer on podrazumeva njihovo puno učešće u tom procesu.
  - S obzirom na veliki udeo žena i devojčica u izbegličkoj i migrantskoj populaciji, neophodno je povećati kapacitete sistema po

pitanju odgovora na nasilje – u broju obučenog osoblja, jačanja kapaciteta – ljudskih, tehničkih i materijalnih.

- Trebalo bi sprovesti revizije bezbednosti centara, kako bi se identifikovali i ublažili potencijalni rizici vezani za RZN i SRZN, npr. organizovanjem zasebnih i bezbednih toaleta za žene i devojčice, i muškarce i dečake. (posebnu pažnju potrebno je obratiti na osvetljenje u centru, zasebne prostorije, privatnost koja treba da postoji...)
- Sigurni prostori za žene i devojčice trebalo bi da budu organizovani na takav način da žene i devojčice mogu da: se druže i ponovo izgrađuju svoje društvene kontakte; da stiču adekvatne veštine; da imaju pristup uslugama vezanim za odgovor na RZN (usluge bi trebalo da budu pre svega bezbedne, treba da ne stigmatizuju, i da budu multisektorske (psihosocijalne, pravne, medicinske);
- Žene migrantkinje i izbeglice treba da imaju nesmetan pristup pravima kao i svim pitanjima koja se tiču prava žena, seksualnog i reproduktivnog zdravlja i usluga u primajućim zajednicama. Potrebno je kreirati usluge koje će biti namenjene ženama i devojčicama posebno, jer se i njihove potrebe razlikuju.

- Pristup u radu na suzbijanju dečijih brakova

- Potrebno je raditi na prevenciji dečijih brakova i podizanju svesti zbog neprepoznavanja istog kao čina nasilja;
- Potrebno je pravovremeno reagovanje sistema zaštite na zane-marivanje deteta kako bi deca bila zaštićena od težih oblika zlostavljanja i nasilja; Dečije i prisilne brakove bi trebalo rešavati i na nivou politike, na primer kao deo akcionog plana Vlade u rešavanju potreba zaštite izbeglica, migrantkinja i migranata u državi;
- Potrebne su preventivne kampanje i podizanje svesti na različitim nivoima kako bi se suprotstavilo mitovima o prinudnim i dečijim brakovima, promovisala prava žrtava i rodna ravnopravnost, i obezbedila dostupnost usluga žrtvama.

- Multisektorski odgovor profesionalki i profesionalaca koji direktno rade sa izbeglicama i migrantkinjama je od ključnog značaja, jer potencijalne žrtve prisilnog i dečijeg braka imaju višestruke i kompleksne potrebe koje uključuju potrebu za zdravstvenom negom, sigurnim smeštajem, psihosocijalnim savetovanjem, podrškom u okviru sistema socijalne zaštite, kao i zaštitom koju pruža policija, ali im je potrebna i zaštita kroz pravno savetovanje;
- Trebalo bi da postoje efikasni mehanizmi prijavljivanja kako bi se žrtve prisilnog i dečijeg braka podstakle da prijave ovo krivično delo. Mehanizmi bi trebalo da preveniraju dalju stigmatizaciju i diskriminaciju.
- Profesionalke i profesionalci treba da slede principe nediskriminacije, smanjenja predrasuda među pružaocima usluga, i izgradnje poverenja. Svi/e oni/e koje/i pružaju usluge vezane za seksualno i reproduktivno zdravlje, ili rade sa decom, u uslovima krize, treba da direktno rade sa devojčicama i dečacama kako bi oni/e stekli/e znanja i izgradili/e veštine o seksualnom i reproduktivnom zdravlju koje će služiti za ceo život.

ANEKS

Korelacija između odgovora na pitanja u vezi sa prisilnim seksualnim odnosom ili primoravanjem na neku seksualnu aktivnost i odgovora na pitanje o povredama nastalim tokom seksualnog odnosa

			Povreda tokom seksualnog odnosa			Ukupno
			0	da	ne	
Prisilan seksualni odnos	0	broj	2	0	0	2
		prisilan seksualni odnos %	100%	0.0%	0.0%	100.0%
	Da	broj	0	20	19	39
		prisilan seksualni odnos %	0.0%	51.3%	48.7%	100.0%
	Ne	broj	4	12	105	121
		prisilan seksualni odnos %	3.3%	9.9%	86.8%	100.0%
Ukupno		broj	6	32	124	162
		prisilan seksualni odnos %	3.7%	19.8%	76.5%	100.0%

Tabela 1

Objedinjena statistika za preživljene oblike fizičkog i seksualnog nasilja

		Učestalost	Postotak	Validni postotak	Ukupni postotak
Validni	Ne	53	33,1	32,7	32,7
	Da	109	66,9	67,3	100,0
	Ukupno	162	100,0	100,0	
Ukupno		162	100,0		

Tabela 2

Korelacija između odgovora na pitanja u vezi sa preživljenim nasiljem i mogućnosti izbora partnera za koga će se udati

			Izbor udaje			Ukupno
			0	da	ne	
Nasilje	Ne	broj	11	29	13	53
		% nasilje	20,8%	54,7%	24,5%	100,0%
	Da	broj	16	21	72	109
		% nasilje	14,7%	19,3%	66,1%	100,0%
Ukupno		broj	27	50	85	162
		% nasilje	16,7%	30,9%	52,5%	100,0%

Tabela 3

Korelacija između odgovora na pitanja u vezi sa preživljenim nasiljem i odgovora na pitanje o svedočenju nasilja nad drugim ženama i devojkama

			Svedokinje nasilja				Ukupno
			0	često	ponekad	nikad	
Nasilje	Da	broj	1	74	15	11	101
		% nasilje	1,0%	73,3%	14,9%	10,9%	100,0%
	Ne	broj	1	16	20	24	61
		% nasilje	1,6%	26,2%	32,8%	39,3%	100,0%
Ukupno		broj	2	90	35	35	162
		% nasilje	1,2%	55,6%	21,6%	21,6%	100,0%

Tabela 4

Korelacija između odgovora na pitanja u vezi sa preživljenim nasiljem i odgovora sa kim putuju ispitanice

			Sa kim putuju							Ukupno
			Same	Sa partnerom	Sa partnerom i decom	Sa decom	Sa rođacima	Sa roditeljima	Drugo	
Nasilje	Da	broj	3	10	43	16	8	8	10	98
		% nasilje	3,1%	10,2%	43,9%	16,3%	8,2%	8,2%	10,2%	100,0%
	Ne	broj	1	10	31	4	2	4	9	61
		% nasilje	1,6%	16,4%	50,8%	6,6%	3,3%	6,6%	14,8%	100,0%
Ukupno	broj	4	20	74	20	10	12	19	159	
	% nasilje	2,5%	12,6%	46,5%	12,6%	6,3%	7,5%	11,9%	100,0%	

Tabela 5

IZVORI

- Konvencije, zakoni, strategije, publikacije i drugi izvori:
- 1. Child marriage in Eastern Europe and Central Asia: regional overview, UNFPA, 2014;
- 2. Dr Katerine Jones and Leena Ksaifi, Struggling to Survive: Slavery and Exploitation of Syrian Refugees in Lebanon, The Freedom Fund, London, 2016;
- 3. Early Marriage Child Spouses, UNICEF, Innocenti Digest No. 7, Firenca, 2001;
- 4. Ertürk, Y., International legal obligation to provide support services for women victims of violence, Council of Europe Conference on Support Services for Women Victims of Violence Strasbourg, 2007;
- 5. Escape from Hell, Torture and Sexual Slavery in Islamic State Captivity in Iraq, Amnesty International, 2014;
- 6. Interagency Operational Update Serbia April, UNHCR, 2017;
- 7. Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija), doneta 2011;
- 8. Konvencija Ujedinjenih nacija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) (U.N. Doc. A/34/46) i Opšta preporuka br. 19 Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (U.N.Doc. A/47/38), 1992;
- 9. Minimum Standards for Prevention and Response to Gender – Based Violence in Emergencies, UNFPA, 2015;
- 10. Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost za period od 2016. do 2020. godine sa akcionim planom od 2016. do 2018. godine („Sl. glasnik RS”, br. 4/2016);
- 11. Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i partnerskim odnosima, doneta 2011. godine („Sl. glasnik RS”, br. 027/2011);
- 12. Zakon o azilu, „Sl. glasnik RS”, br. 109/2007;
- 13. Zakon o strancima, „Sl. glasnik RS”, br. 97/2008;

CIP - Каталогизација у публикацији
- Народна библиотека Србије, Београд

343.62-055.2/.25-054.72/.73(497.11)
314.745.3-055.2/.25-054.72/.73(497.11)

МАРКОВИЋ, Јелена, 1967- Nasilje nad ženama i devojčicama u izbegličkoj i migrantskoj populaciji u Srbiji / [autorke Jelena Marković, Marija Cvejić] ; saradnici/e Aleksandra Galonja ... et al.]. - Beograd : Udruženje građana za borbu protiv trgovine ljudima i svih oblika nasilja nad ženama - Atina, 2017 (Beograd : Standard 2). - 44, 44 str. : graf. prikazi, tabele ; 24 cm

Nasl. str. prištampanog prevoda: Violence Against Women and Girls Among Refugee and Migrant Population in Serbia. - Oba rada štampana u međusobno obrnutim smerovima. - Tiraž 1.000. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 43

ISBN 978-86-917209-4-0

1. Цвејић, Марија, 1989- [аутор]
- а) Жртве насиља - Жене избеглице - Србија
  - б) Жртве насиља - Жене мигранти - Србија
  - с) Жртве насиља - Девојчице - Србија

COBISS.SR-ID 238681356